

”Mikält kellot kuuluut, sikält pahat pajetkoot!”

Akustinen kommunikaatio suomalaisissa kansanomaisissa riiteissä

Kansanperinteen aineistokokoelmien mukaan eri puolilla Suomea suoritettiin vielä noin sata vuotta sitten erikoisia kevättriittejä, joissa keskeistä oli erilaisten äänten tuottaminen. Seuraavat esimerkit on saatu talteen Pielisjärveltä Pohjois-Karjalasta ja Lammilta Hämeestä:

Pääsiäistorstaina pitää kaikki kellot ottaa, mitä talossa on, ja kiertää kartanonsa kahdesti myötä- ja kerran vastapäivään ja soittaa kovasti niitä kelloja. Kun sitte joku kysyy: ”mitä sinä kierrät?” niin se kiertäjä sanoo: ”kiiroja”, ettei pitäisi sitte tulla sammakkoita ja sisaliskoja kesällä.¹

Toiset kävivät ampumassa Vapun päivän aamuna aikaiseen jollakin vuorella. Mihin asti ääni kuului, siinä piirissä eivät pedot kesällä karjaa kaataneet.²

Kokoelmista selviää myös, että joitakin juhlia, kuten kekriä, joulua ja laskiaista, vietettiin täydellisen hiljaisuuden vallitessa. Vanhimmat muistiinpanoista ovat 1600-luvun lopun noitientutkimuskäräjiltä, nuorimmat 1960-luvulta.³

Vaikka viime vuosisatojen suomalaista kansanuskkoa, kansanomaisia riittejä ja seremoniallisia juhlatapoja on tutkittu tarkasti, tällainen rituaalinen äänenkäyttö on tutkimuskirjallisuudessa jäänyt vähälle huomiolle. Tavallisesti kellojen kilinän, laukausten ja muiden riitteihin liittyneiden äänien on vain mainittu karkottaneen petoja ja pahoja henkiä.⁴ Tarkoituksella tuotettu melu, äänettömyys tai näihin liittyneet kulttuuriset merkitykset eivät oikein ole kuuluneet perinteentutkimuksen eivätkä musiikintutkimuksen piiriin.

Äänimaisematutkimuksessa kiinnostuksen kohteina ovat kaikki akustiset ilmiöt ja äänet luonnonäänistä musiikkiin. Ihmisen aiheuttamalla, ei-musiikilliseksi luokitelluilla äänilläkin katsotaan olevan kulttuurihistoriallista merkitystä, koska ne välittävät tietoa yhteisöjen arvoista ja asenteista.⁵ Erityisen merkityksellisiä ne ovat riittikaavoihin kuuluaan: määritelmän mukaan juuri riittien, ’pyhien toimitusten’ avulla yhteisöt luovat ja pitävät yllä kulttuurejaan ja niiden syvimpiä perusoletuksia.⁶ Ympäristöäänien kartoittamisella voidaan lisäk-

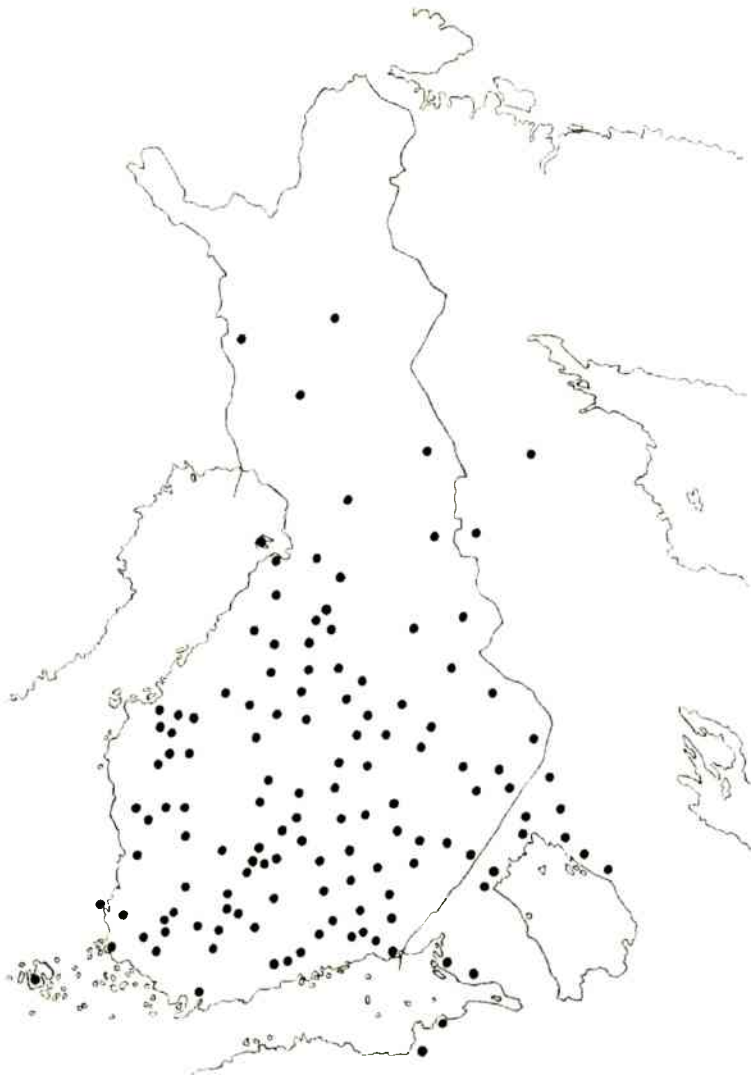
si luoda havainnollisempaa kuvaa tutkimuksen kohteena olevista kulttuureista. Rekonstruoidut äänet ja ääniympäristöt auttavat ymmärtämään kaukaisten aikojen elämää, muistamaan, ettei menneisyyskään ollut mitään mykkäfilmiä, vaan erilaisten aistiärsykkeiden täyttämää.

Tässä artikkelissa tarkoituksena on valottaa – siltä osin kuin lähteinä käytetyt riitit mahdollistavat – jo kadonneen suomalaisen kansankulttuurin äänimaailmaa.⁷ Tavoitteena on selvittää, millaisia mainitut äänekkäät ja äänettömät riitit olivat, missä ja milloin niitä harjoitettiin, sekä mitä äänenkäytöllä tavoiteltiin. Nykyisin ehkä hieman erikoiselta vaikuttava riittitoiminta pyritään sovittamaan uusiin suomalaisesta kansanuskosta tehtyihin tulkintoihin ja ymmärtämään oman aikansa merkitystodellisuudessa. Äänimaisematutkimuksen käsitteiden soveltamisella pyritään avaamaan uudenlainen näkökulma vanhaan aiheistoon.

Lähteinä toimivat Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston käsikirjoituksista kootut *Suomen kansan muinaisia taikoja* ja *Suomen kansan vanhat runot* -julkaisut ja kalendaariperinnettä käsittelevä kirjallisuus, joista aiheeseen liittyviä taltiointeja löytyy useita satoja kappaleita. On mahdollista, että hyödyntämättömissä käsikirjoituskokoelmissa tai äänitearkistoissa aiheeseen liittyviä taltiointeja on enemmänkin.

Meluisat keväänalkajaiset

Suomen kansan muinaisia taikoja ja *Suomen kansan vanhat runot* -kokoelmista äänekkäitä riittejä löytyy yli 200 kappaletta ja kansatieteellisestä kirjallisuudesta vielä lisää. Ylivoimaisesti suurin osa näistä on karjataikoja ja uloslaskuloitsuja, joita suoritettiin keväällä, kun karja pitkän talven jälkeen laskettiin jälleen kesäisille metsälaitumille. Kaikkia tällaisia riittejä ei voida edes jäljittää, koska loitsujen kerääjät vain harvemmin ovat merkinneet muistiin loitsun lukemiseen liittyneitä käytännön toimia tai taikamenettelyjä. Varmoja tietoja keväällä suoritetuista, meluisista menoista on ainakin 130 pitäjältä eri puolilta Suomea ja Karjalaa: Etelä- ja Pohjois-Savosta, Etelä-, Pohjois- ja Raja-Karjalasta, Vienasta, Kainuusta, Peräpohjolasta, Etelä- ja Pohjois-Pohjanmaalta, Hämees-

Keväällä suoritettujen meluisten riittien tallennuspaikat. Riippumatta tietojen lukumäärästä karttaan on merkitty vain yksi merkki pitäjää kohti. (Kartta: Riitta Rainio)

tä, Keski-Suomesta, Satakunnasta, Varsinais-Suomesta, Uudeltamaalta ja Ahvenanmaalta.⁸ Tietoja on myös Ruotsista,⁹ Inkeristä, Virosta ja Venäjältä.¹⁰

Karjan uloslasku valmistelevine toimenpiteineen oli vuotuisen karjatalouden tärkeimpiä tapahtumia. Koska kellojen kaulaan laittaminen ja laitumelle laskeminen tapahtuivat eri puolilla Suomea eri aikoina, suhteellisen samantyyppisiä riittejä suoritettiin niin kiirastorstaina, pääsiäisenä, suvipäivänä (14.4.), Yrjön päivänä (23.4.), vappuna (1.5.) kuin helatorstainakin. Joissakin muistiinpanoissa mainitaan myös laskiainen ja Heikin päivä (19.1.), mutta tällöin ei vielä laskettu karjaa ulos, pidettiin vain kovaa ääntä – Pohjanmaalla esimerkiksi siksi, että talvenselkä olisi taittunut. Uloslaskupäivän tavoissa onkin V. J. Mansikan mukaan nähtävissä jäänteitä ikivanhasta keväänalkajaisjuhlasta.¹¹ Toimituksen tarkemmaksi ajankohdaksi ilmoitetaan usein aattoilta tai varsinaisen päivän varhainen aamuhetki; suorittajaksi taas emäntä, isäntä, isoäiti, kopenuori¹², taikuriukko, paimen, lapset, flikat, poikaklopit, kylän miehet tai koko talonväki. Eräs vanhus Nivalasta kertoi vuonna 1928, että tehtävää kokoontuivat suorittamaan enää kulmakunnan lapset, mutta hänen lapsuudessaan siihen ottivat osaa aikuisetkin.¹³

Itse riitti suoritettiin kutakuinkin seuraavan kaavan mukaan: kaikki kotoa löytyvät lehmän-, hevosen- ja lampaankellot koottiin yhteen ja ripustettiin kaulaan, käsivarsille, hameenhelmoihiin tai hiilikoukun päähän. Haahlat, patakoukut, pajapihdit, avaimet, kattilanrenkaat ja muut rautakalut laitettiin konttiin tai läkkiämpäriin, ja kanki tai harava olalle, puukko hampaisiin. Sitten kuljettiin rämistellen tuvan, navetan, karjan, emännän, pirtinuunin tai koko kartanon ympäri, usein kolmeenkin kertaan. Nurkkien kohdilla saatettiin kopauttaa kirveellä tai kurikalla seinään. Toisilla paikkakunnilla juostiin jopa peltojen ja laitumien ympäri rajoja pitkin tai noustiin – varsinkin Lounais-Suomessa – korkealle kalliolle ammuskelemaan, huutamaan ja puhaltamaan leppätorviin, pukinsarviin ja pilleihin. Toiset paukuttivat lähimetsissä uuninpeltejä tai puumrunkoja. *Korvintodistajat* kuvailevat toimintaa sanoilla: "myskettiin", "räiskättiin", "kolkettiin" ja "rämyyteltiin". Sotkamolaisen, vuonna 1932 haastatellun Iikka Hutusen mukaan:

[- -] säkissä oli kansar roskö, vanha" emännä hammesta tehtü nütü, kontti oli kelekas-
sa ja lehmäjkellotkiha ne oli ühessä rütinässä. tervapüttü pantin tullëg kelekan sevil-
le. ümpärih huonnëta vettej jutisti [- -]¹⁴

Näyttäisi siltä, että ideana oli tuottaa melua niin paljon kuin vain mahdol-
lista. Melu oli kuitenkin melko tarkkaan suunniteltua, sillä kelloista, rautaesi-
neiden ja -romun määrästä ja kaikukoppana toimineista padoista, kattiloista ja
ämpäreistä voidaan päätellä, että erityisesti tavoiteltiin metallin kilinää. Tämän
ohella suosittiin erilaisten työkalujen pauketta ja paimensoittimia. Mukana
kannettiin myös kirveitä, viikatteita, veitsiä, keritsimiä ja muita teräkaluja, joil-
la kansanuskossa oli aivan oma erityismerkityksensä. E. A. Hästeskon ja Anna-
Leena Siikalan mukaan tällaiset metalliesineet symboloivat raudan voimaa, sen
kovuutta, kestävyyttä ja terävyyttä.¹⁵ Mukana kannetut kekäleet, kynttilät, tuo-
hukset ja päreet symboloivat tulen voimaa, ja ikonit, ristit, virsikirjat ja vihkive-
si kristinopin voimaa. Kontteihin ja ämpäreihin koottiin siis aikakauden mah-
tavimmat taikavälineet – raudalla ja tulella ihminen kykeni hallitsemaan luon-
toa eli luomaan kulttuuria.

Kun vielä lisätään, että puunrunkoihin pyyhittiin pahanhajuista meriajoa¹⁶
ja perässä vedettiin kelkkaa, johon oli lastattu savuttava tervasanko, käy selväk-
si, että riittitoimitus vaikutti kaikkiin aisteihin. Pimeässä pihapiirissä nuuhkit-
tiin tervaa, sekoitettiin pää huumaavalla metelillä ja huumaannuttiin leimuavi-
en liekkien valossa välkkyvistä teräaseista.

Mitä melulla tavoiteltiin?

Eri puolilla Suomea tällainen keväinen toimitus nimettiin hieman eri tavoin.
Toisaalla ajettiin Kiiraa,¹⁷ Jyryä,¹⁸ pahaa henkeä tai metsänhaltijaa pois pihapii-
ristä, toisaalla karkotettiin karhuja, susia, käärmeitä, sisiliskoja tai sammakoita
kartanosta. Etelä-Pohjanmaalla "kelloteltiin" tai "juostiin valpuria" ja Etelä-Sa-
vossa vietettiin "huutoyötä". Toimitukseen kuului, että osallistujat lukivat erilai-
sia iskulauseita kovalla äänellä ja kaikkiin ilmansuuntiin, niin, ettei lähiympä-
ristöön jäänyt äänen kuulumatonta paikkaa. Nurmeksessa hoettiin: "Kitis, Kii-
ro, metsään, kunnes kellot kuuluvat!"¹⁹ Hiitolassa: "Mikält kellot kuuluut sikält
pahat pajetkoot!"²⁰ Ja Vehkajärvellä: "Mettän elävän ei pilä tuleman karjaa sen

likemmäks', kun toi torven ääni kuuluu."²¹ Salmissa sanat osoitettiin metsänhaltijalle tai metsänhaltijaksi mielletylle Pyhälle Yrjänälle:²²

*Pyhä Jyrki, syöttäjä,
Pane hukat kiini,
Pane karhut kiini
Rautassilla rahkeilla,
Vaskissilla vanteilla [- -]*²³

Ortodoksisilla alueilla Pohjois-Karjalassa, Raja-Karjalassa ja Vienassa uloslas-kuriitin yhteydessä luettiin jopa sata säettä pitkiä loitsuja. Ne paljastavat, että kiertämällä rakennettiin karjan tai kartanon ympärille näkymätöntä rauta-aitaa, joka pitäisi ei-toivotut metsänpedot loitolla. Erään kertojan isoäidin isoäiti otti käteensä rautaisen veitsen, pyhäinkuvan, palavan tuohuksen ja kiven ja kiersi karjaa lukien:

*Panen raudazen aijan,
Panen teräksisen aijan,
Panen tulizen aijan,
Panen kivizen aijan [- -]*²⁴

Kädessä olevat esineet edustivat siis rakennettavan aidan erilaisia ominaisuuksia: raudan lujuutta, kiven kovuutta, tulenkestävyyttä ja niin edelleen. Vastaava, sama aiheuttaa samaa -periaatteeseen²⁵ perustuva taika tunnettiin myös Lapissa:

Sodankylän Petkulassa *Lanton Heikki* pääsiäisyönä veti rihmassa rautakankea ja hankoa ja haravaa perässään kartanon ympäri ja sanoi: "Aijan rautaisen rakennan kahen puolen kartanoani." Kolme kertaa kiersi äijä kartanon myötäpäivään sitä varten, ettei kesällä tulisi matoja vainioon. Sitten otti äijä päresoiton ja kulki navetassa joka lehmän ympäri sen soiton kanssa. Sitten tuli navetasta ja pani rautakanget, hangot ja haravat hankeen pystyyn ja otti sitten virsikirjan kainalostaan ja veisasi: "Armon liiton enkeli." - - Koko virren isolla äänellä veisasi. Ei mennyt äijä kirkkoonkaan pääsiäisenä, että sai nämä temput tehä. Eräänä vuonna erehtyi ukko ja teki temput Marian päivää vasten. Mutta silloin tuli jo hangen aikan[a] käärme taloon.²⁶

Tuntuu luonnolliselta, että tuon ajan ihmiset uskoivat huutojen ja melun karkottavan kauemmaksi herkkäkuuloisia, metsässä piileskeleviä petoeläimiä. Riittien yhteydessä luetuista loitsuista ja varaussanoista käy kuitenkin ilmi, että ihmiset uskoivat melun toimivan myös maagisella tasolla: rauta, rautainen kilinä ja rautaiset teräkalut karkottivat niin kateita,²⁷ vainajien henkiä, pahoja henkiä kuin kaikkea pahaakin. Ne saivat myös käärmeet, sammakot, sisiliskot ja

muut räihkäeläimet²⁸ ja raiskat²⁹ pakenemaan niin kauas kuin ääni kantoi. Ma-
giassa keskeiset käsitteet ja analogiseen ajattelutapaan perustuvat tekniikat oli-
vat myös käytössä: kartano ja karjanlaidun kierrettiin ikään kuin taikapiiriin,³⁰
joka rajattiin ja varattiin eli ladattiin täyteen raudasta, tulesta, kristinopista ja il-
meisesti myös äänestä saatavaa taikavoimaa.

Kun kevätriitin kierrettyt kohteet (A) erotetaan kierroksen ulkopuolelle jää-
neistä tai karkotetuista kohteista (B), saadaan aikaan seuraava vastakkainaset-
telu:

A	↔	B
talo		vainajien henget
tupa		pahat henget
tupakartano		kummitukset
takka		kiira
tuvanmuuri		roira ³¹
tuvan pöytä		raiskat
emäntä		räihkäeläimet
kierittäjän pää, rinta ja jalka		käärme
navetta		sisilisko
karjakartano		sammakko
karja		paskahännät ³²
kotieläimet		pedot
kelluri ³³		karhu
kellurin kaula ja jalat		susi
lehmät ilman kelloa		Yrjön koirat ³⁴
hevoset		Yrjö
lampaat		metsänhaltija
laidun		metsä
laidunmetsä		noita
laidun aitoja tai rajoja myöten		trulli
karjamaat		pilat
pelto		kateet

koko kartano	viholliset
kylä	vaara
kaikki kylän rakennukset	paha

Vastakkainasettelu muistuttaa Lotte Tarkan, Laura Stark-Arolan ja muiden tutkijoiden rekonstruoimaa, kansankulttuurin kaksijakoista maailmankuvaa. Tällaisessa runonlaulajilta tallennetussa maailmankuvassa tämänpuoleista maailmaa edustavat ihmiset, kotieläimet, kotitila ja kylä (A) olivat alati villien, vaarallisten ja tuonpuoleisten voimien uhkaamia. Tuonpuoleista maailmaa edustavat pahat henget, vainajien henget, villieläimet ja metsä (B) aiheuttivat tämänpuoleisille kaikenlaista harmia: lähettivät tauteja, väijyivät laitumella käyvää karjaa ja pyrkivät uutta vesakkoa kasvattamalla tunkeutumaan takaisin alueille, jotka jo moneen kertaan oli raivattu ihmistoiminnan ja -kulttuurin käyttöön. Mielikuvissa tällaiset eritasoiset tuonpuoleiset eli kulttuuriset toiset sulautuivat usein yhteen, yhdeksi epämääräiseksi uhkakuvaksi. Ihmiset tulkitisivat karhujen, susien, käärmeiden, sisiliskojen ja sammakoiden kanssa tapahtuneet kohtaamiset henkien, tautien ja metsänhaltijoiden hyökkäyksiksi.³⁵

Tämänpuoleisen ja tuonpuoleisen maailman, kulttuurin ja luonnon pakolliset kohtaamiset olivat kriittisiä ja vaarallisia tilanteita, jotka alistettiin sen aikaisen tulli- ja rajalaitoksen eli rituaalisen kontrollin käsittelyyn. Tällaisissa tilanteissa suoritettuihin rituaaleihin kuului, että inhimillinen kotipiiri näyttävästi rajattiin ja rautaisilla esineillä ja muilla taikakaluilla varattiin näitä vaarallisia voimia vastaan. Keväinen karjan uloslasku voidaan tulkita juuri tällaiseksi toimenpiteeksi, sillä asumattoman korpimetsän ja asutun pihapiirin välissä sijaitsevat metsälaitumet, aitaamattomat ahot ja kaskipeltojen ulkolaidat eivät olleet yksiselitteisesti ihmisille kuuluvia alueita, vaan ihmisen ja korven yhteistä resurssialuetta, jonka käytöstä oli neuvoteltava joka vuosi uudestaan. Talven aikana käyttämättöminä olleet laitumet ja lähimetsät olivat ihmisten mielestä metsänväen valtaamia, ja ne oli kevään tullen vallattava ihmistoiminnalle takaisin. Ennen kuin kellokaulaiset lehmät laskettiin laitumelle omin päin, oli rituaalein varmistettava, että tuonpuoleiset oli työnnetty kauemmaksi korpeen.³⁶

Muut äänekäät riitit

Meluamiseen ja rautaisiin taikakaluihin turvauduttiin muissakin kriittisissä tilanteissa, joissa tuonpuoleisen maailman edustajia jouduttiin kohtaamaan tai niiden hyökkäyksille oman haavoittuvan tilan takia altistuttiin. Muistitiedot tällaisista ovat kuitenkin verrattain harvoja ja peräisin Etelä- ja Pohjois-Savosta, Pohjois-Pohjanmaalta, Lapista, Kainuusta, Pohjois-Karjalasta ja rajantakaisesta Karjalasta.³⁷ Kun ruumissaatto lähti liikkeelle pihasta, kuolleen omaisen henki karkotettiin kotoa kaatamalla kaikki huonekalut kumoon ja hakkaamalla rautanauloja lattiaan, kynnykseen ja kuolinpaikalle. Vasaralla tai kirveellä koputettiin kaikkiin nurkkiin ja paikkaan, jossa vainaja oli maannut, ja huudettiin: "Ulos, ulos, isäsi luo!"³⁸ Tai: "Ulos entiset!"³⁹ Itse arkkua lyötiin matkan ajan ruoskalla. Hääparia matkalla uhkaavat kateet karkotettiin ruoskan iskuilla ja ripustamalla kelloja ja kulkusia hääparia vetävien hevosten valjaisiin, vempeleisiin ja rahkeisiin.⁴⁰ Vienan Uhtualla Maura Hoteijow kiersi poikivan lehmän ympäri ja lausui:

*Aijan rautaisen rakennan
Muasta suaten taivahah,
Taivahasta muahen suate,
Tšisiliuskoilla sitelen,
Kiärmehillä kiänmyttelen.*⁴¹

Tähän kohtaan tultuaan hän otti kirveen ja paukautti sen lattiaan, ikään kuin rautaisen aidan merkiksi. Hailuodossa saatettiin vasikan syntyessä lyödä puukko seinään, ja Kuhmossa – ihmislapsen syntyessä – puukko saunan ovenkamaan.⁴²

Rauta-aita kuului myös kodin turvallisesta vaikutuspiiristä poistuvien ihmisten kuvitteellisiin suojavarustuksiin. Ennen matkalle lähtöä metsästäjä, tietäjä ja sotilas kiersivät itsensä veitsillä, miekoilla tai vanhoilla tulirauudoilla.⁴³ Tällaisiin tilanteisiin ei muistitietojen mukaan kuitenkaan kuulunut muuta äänenkäyttöä kuin loitsun lukua.

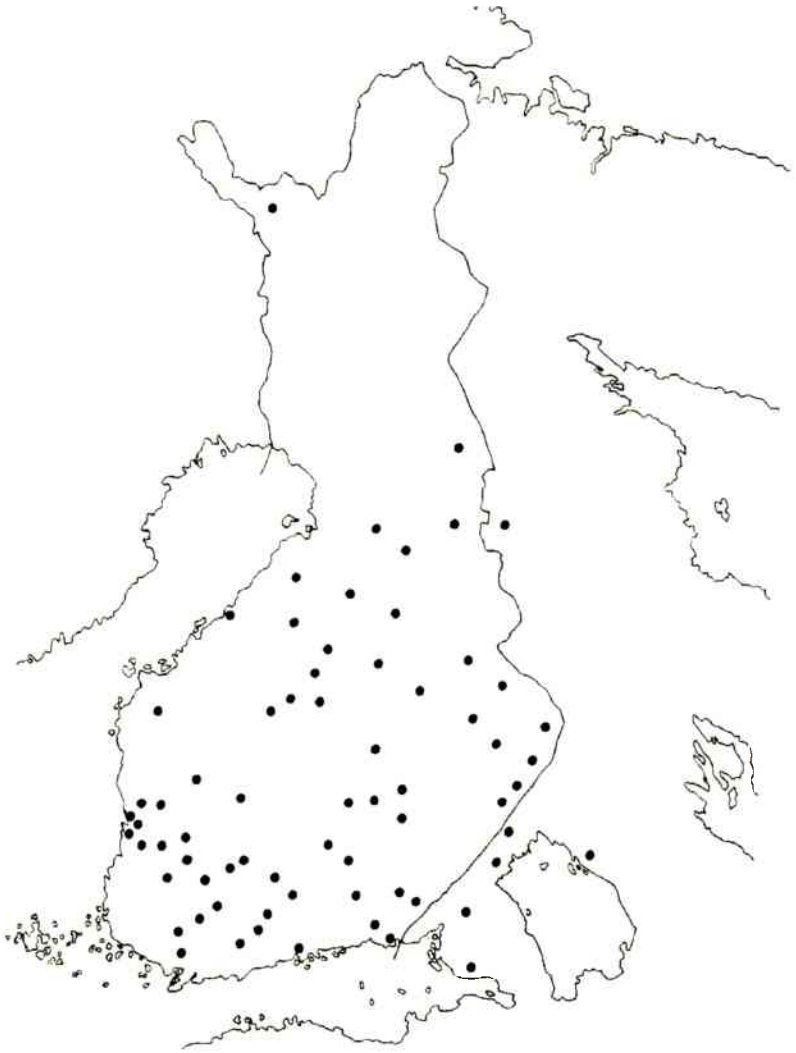
Hiljaiset juhlat

Suomen kansan vanhat runot -kokoelman ja kansatieteellisen kirjallisuuden mukaan Suomessa ja Karjalassa oli vielä viime vuosisadoilla tapana, että joitakin juhlia vietettiin täydellisen hiljaisuuden vallitessa. Tällainen tapa tunnettiin lähes yhtä laajalla alueella kuin edellä esitellyt kevättriititkin: ainakin 69 pitäjässä Etelä- ja Pohjois-Savossa, Etelä-, Pohjois- ja Raja-Karjalassa, Vienassa, Kainuussa, Lapissa, Etelä- ja Pohjois-Pohjanmaalla, Hämeessä, Keski-Suomessa, Satakunnassa, Varsinais-Suomessa ja Uudellamaalla.⁴⁴ Tapa tunnettiin myös Inkerissä, Virossa ja Venäjällä.⁴⁵

Hiljaisia juhlia vietettiin lähinnä talvella, jolloin elämä oli hiljaista ja sisään-päin kääntynyttä verrattuna kevääseen ja kesään: ihmiset olivat sulkeutuneet sisätiloihin, karja palannut takaisin navettaan ja kellot sen kaulasta pistetty talvisäilöihin. Juhlapäivinä mainitaan karjan sisäänottopäivä mikkeli (29.9.), kekri, Pyhäinmiesten päivä (1.11.), jouluku (25.12.), uusivuosi (1.1.), loppiainen (6.1.), Paavalin päivä (25.1.), kynttilänpäivä (5.2.), Matin päivä (24.2.), laskiainen ja koko paastonaika, mutta myös joitakin kevät- ja kesäpäiviä kuten Yrjön päivä (23.4.), Pietarin päivä (29.6.), Marketan päivä (13.7.), Jaakon päivä (25.7.) ja Olavin päivä (29.7.). Pyhimysten nimet viittaavat siihen, että päivien viettäminen oli perua katoliselta keskiajalta asti – pyhimysten palvontaan saattoi työ- ja juh-lakalenterin välityksellä tosin sekoittua vanhempaakin ainesta.⁴⁶

Hiljaisuus saatiin aikaan siten, että kaikenlaisen kovan ja kolinaa aiheut-tavan työn tekeminen oli kielletty. Tällaisia olivat puun hakkaaminen, pyykin paukuttaminen, pellavan loukuttaminen, riihellä kolisteleminen ja rakentami-nen. Myös muunkinlainen "kolaaminen", "ryskäminen", "melskaaminen", "räis-kiminen", "jyryäminen" ja joskus hyvin hiljaisetkin työt, kuten kehrääminen, neulominen, ompeleminen, keritseminen ja leipominen oli kielletty. Sisällä tu-vassa ei saanut torata, puhua hölpöttää, lakaista lattioita tai paiskoa ovia. Viita-saarella ja Suomussalmella ovenpieliin, saranoihin ja kynnyksiin käärittiin jo-pa riepuja, etteivät ne olisi narissee. Virossa sanottiin, että tavoitteena oli hau-dan hiljaisuus.

Huomionarvoista on se, että kiellot koskivat paitsi äänen, myös kevättriitissä keskeisten karkotusvälineiden eli rautaisten teräkalujen ja tulen käyttöä: kirvee-seen, keritsimiin tai neulaankaan ei saanut nyt koskea, lastuja vuolla tai kyntti-

Hiljaisten juhlien tallennuspaikat. Riippumatta tietojen lukumäärästä karttaan on merkitty vain yksi merkki pitäjää kohti. (Kartta: Riitta Rainio.)

lää sytyttää saunomisen ja aterioinnin aikana. Tuonpuoleiseksi tulkittavaa tahoa ei mitenkään muutenkaan saanut karkottaa tai häiritä: kalmaa,⁴⁷ karhua tai muita petoja ei saanut mainita nimeltä, "metsää rikkoo" tai oksaakaan sieltä taittaa.

Uskomusten mukaan tuonpuoleiset vainajien henget liikkuivat tällaisina päivinä elävien keskuudessa. Ne tulivat vierailulle entisiin koteihinsa, saunomaan, aterioimaan tai muuten vaan oleskelemaan liesissä, kynnyksissä ja oven pielissä.⁴⁸ Koska vieraita tuli kohdella hyvin, hiljaisuudella, teräkalujen käytökiellolla ja hämärällä valaistuksella varmistettiin, että henget eivät häiriintyneet, säikähtäneet tai millään muullakaan tavalla tulleet loukatuiksi. Uukuniemellä vuonna 1896 haastateltu Eerikkä Koppinen lepytteli metsänemäntää lupamalla ateriaa miellyttävässä ja äänettömässä ympäristössä:

*Tule meille vierahaksi
Tänä nimipäivänäsi,
Omana siun keyrinäsi!
Tule aamulla varahin
Suuhusi on suuruksille;
Pöytä on jo tuukattuna,
Ovi auki avattuna,
Ei ou lasta eikä naista,
Ei siellä ukot **uraja**⁴⁹,
Ei siellä ämmät **äräjä**⁵⁰,
Tule meillä käymään,
Elä siivellä siivutse!*⁵¹

Hiljaisuudella haluttiin myös ilmoittaa, että nyt oli tuonpuoleisten vuoro olla äänessä. Talojen katoille, tienristeyksiin ja muille yliluonnollisiksi ajatelluille paikoille mentiin yöllä kuuntelemaan enteitä eli ääniä, joilla henget ilmaisivat itseään. Siikaisista kerrottiin vuonna 1927:

Laskiaisena ja koko paastonkin aikana mentiin klo 12 yöllä kolmesti muutetun huoneen katolle ja kuunneltiin ääniä. Lähdettäessä sanottiin: "Nyt pitää kuulla ja nähdä!" Sen jälkeen piti olla aivan hiljaa ja puhumatta.⁵²

Kuulluista salaperäisistä äänistä – kirkonkellon kumahuksista, lehmänkelon kalahduksista, hakkaamisesta, puimisesta tai takomisesta – ennustettiin siten tulevia tapahtumia, vuodentuloa ja kuolemantapauksia.

Jotta hiljaisuutta olisi noudatettu, kauheita tarinoita kerrottiin sen rikkojalle aiheutuvista rangaistuksista. Mikäli henget olisivat suuttuneet, ne olisivat al-

kaneet kummitella, lapset itkeä ja koko talo "ruskaa", "paukkua" ja "rysähdelä" itseksensä. Loukkaukset olisivat kostautuneet myös seuraavana kesänä koviina, paukkuvina ukkosien ilmoina ja kellojen kilinää pelkäämättöminä, kotipiirin kimppeun käyvinä metsäneläiminä: karhut ja sudet olisivat hyökänneet laiturille, käärmeet tulleet taloon ja itikat, sääsket, paarmat ja mäkärät kiusanneet ja pureet karjaa. Kustaa Vilkun mukaan tällaiset kauhukuvat olivat katolisten pappien aikoinaan sepittämiä ja niiden ja työkieltojen tarkoituksena oli rauhoittaa ihmiset pyhäpäivän viettoon.⁵³ Vilkuna ei kuitenkaan selitä sitä, miksi kiellot koskivat juuri kolinaa aiheuttavia töitä tai teräkalujen ja tulen käyttöä, tai miksi rikkomuksista aiheutuvat rangaistukset tulivat vasta seuraavana kesänä, metsäneläimien hahmossa.

Vaikuttaa siltä, että kyse oli pikemminkin kansanomaisesta, kaksijakoisesta maailmankuvasta ja sen osapuolten välisistä suhteista. Stark-Arolan mukaan tämänpuoleinen ja tuonpuoleinen osapuoli sopivat keskenään paitsi tilan, myös ajan käytöstä. Maanviljelijät ja karjanhoitajat noudattivat työssään vuorottelujärjestelmää, jonka mukaan ihmisillä ja karjalla oli oikeus käyttää ympäristön resursseja suunnilleen Yrjön päivästä (23.4.) mikkeliin (29.9.) tai pokrovaan (1.10.) ja metsän karjalla eli karhuilla ja susilla oli oikeus käyttää alueita jäljelle jäävänä aikana. Pelloilla, laitumilla ja lähimetsissä työskentely oli siis sallittua kesällä, kun maataloustyöt olivat aktiivisimmillaan ja karja laitumella, mutta ei talvella, kun ihmiset lepäsivät tupien hämärässä ja metsänhaltija karjoi-neen liikkui pihapiirissä asti. Samalla tavalla suhtauduttiin myös vainajiin: niiden vierailuja pidettiin yleensä pelottavana ja kauhistuttavana kummitteluna, mutta tiettyinä vakituksina pyhäpäivinä ne kutsuttiin sisään ihmisasumuksiin ja liitettiin jälleen yhteisön jäseniksi. Tällaisina päivinä vainajia kestittiin, hyvitetiin ja lepyteltiin. Mikäli ne tulivat suopeiksi, ne auttoivat eläviä monilla tavoilla; edistämällä talon karja- ja kalaonnea, tukemalla sotaan lähtevää poikaa ja avustamalla synnytyksissä, kevätkylvöissä ja talon kesätöissä. Mikäli ne suuttuivat, ne sanoutuivat irti sopimuksesta ja lähettivät karhut ja sudet kiusaamaan ihmisiä kesän kiireisimpään työskentelyaikaan.⁵⁴

Muut äänettömät riitit

Hiljaisuutta noudatettiin muutamissa muissakin erikoistilanteissa. Suonenjoelta ja Pihtiputaalta saatujen tietojen mukaan ennen hautajaisia, ruumiin maattessa vielä kotona laudalla, ei saanut käyttää kirvestä tai millään tavalla paukuttaa. Tuvan pöytää, saati sen päällä olevia muruja, ei saanut liikuttaa. Virolaiset eivät tällaisena aikana edes työskennelleet, koska vainajan henki olisi tästä suuttunut. Suuttuessaan se olisi alkanut "ryskää".⁵⁵

Äänimaisemallinen tulkinta

Edellisissä luvuissa esitelty kansanperinneaineisto muodostaa useita satoja taltiointeja käsittävän, monikerroksisen kokonaisuuden. Vaikka taltioinnit ovat 1600-, 1700-, 1800- ja 1900-luvuilta, niihin sisältyvät ainekset tuntuvat viittaavan paljon varhaisempiinkin aikoihin: ideat taikapiireistä ja raudan ja äänen karkottavista ominaisuuksista tunnetaan jo keskiajan katolisen kirkon menoista ja esikristillisistä skandinaavisista lähteistä.⁵⁶ Ainekset ja riitit tuntuvat myös laajalevikkisiltä: Suomessakin ne ovat levinneet koko maahan Karjalan runonlaulu-alueilta Satakunnan talonpoikaiskulttuuriin. Huolimatta siitä, että erilaiset ainekset ovat sekoittuneet keskenään, syntynyt kokonaisuus vaikuttaa yllättävän yhdenmukaiselta. Oli paikkakunta Ilomantsi tai Ikaalinen, riittien assosiaatorunko on aina sama ja rakentuu uskomusmaailman keskeisten käsitteiden varaan. Myös äänenkäyttö toistuu yksityiskohdiltaan ja kontekstiltään aina samantapaisena, ikään kuin jonkinlaista sisäistä logiikkaa seuraten. Mitä kaikkea tällainen logiikka piti sisällään – siitä pyritään tekemään selkoa seuraavissa kappaleissa.

Esitellystä kansanperinneaineistosta käy ilmi, että viime vuosisatojen suomalaisessa kansankulttuurissa tuonpuoleisten olentojen eli kulttuuristen toisten kanssa kommunikoiitiin paljon akustisesti. Kommunikaatio tapahtui riiteissä, tarkkaan ennalta määräytyissä tilanteissa, joissa tällaisia toisia jouduttiin kohtaamaan: vuosittain ajankohtaistuvissa elinkeinosyökiä jaksojen rajakohdissa ja yhteisön jäsenten siirtymissä kulttuurisesta kategoriasta toiseen.⁵⁷ Vies-

tien lähettäjinä toimivat yleensä ihmiset tai kellokaulaiset kotieläimet ja kommunikaatiovälineenä ääni – tämä oli sikäli luontevaa, että vastaanottajaosapuolen uskottiin koostuvan näkymättömistä hengistä, haltijoista tai metsän kätöksissä piilottelevista petoeläimistä, toisin sanoen kaikesta pelottavasta, tuntemattomasta ja silmin havaitsemattomasta.⁵⁸ Ääni oli läpitunkemattomissa korpi-metsissä ja lehtevissä laidunmetsissä muutenkin kaikkein käyttökelpoisin viestintäväline, kuten lukuisat karjanhoitoon liittyvät soittimet ja merkinantolaitteet osoittavat.

Viestit koostuivat joko voimakkaista hälyäänistä tai täydellisestä äänettömyydestä. Käytettyjä ääniä olivat ihmisääni, huuto ja loitsujen lukeminen sekä erilaisilla työkaluilla aikaansaavat, työn ääniä muistuttavat koputukset, naku-tukset ja paukahdukset. Kaikkein tavoitelluinta oli kuitenkin kellojen ja muiden rautaisten esineiden kilinä. Sen tuottamiseksi nähtiin vaivaa, sillä riitin suoritta- ja saatettiin suorastaan lastata täyteen erilaista kotoa löytynyttä ja yhteen nipu-tettua rautaromua. Riittien aikana luetut loitsut paljastavat, että mukana kan-nettujen rautaisten teräkalujen tarkoitus oli paitsi kilistä, myös lisätä toiminnan tehoa edustamalla rautaa ja sen taikavoimaa. Tällaisella raudan voimalla voitiin analogiaan perustuvan ajattelutavan mukaan karkottaa vastustajat ja rakentaa rautaista suojakehää tai -aitaa.⁵⁹ On mahdollista, että mukana seuraavan kilinän ajateltiin edustavan akustisesti tätä samaa taikavoimaa, muodostavan sil-le jonkinlaisen akustisen vastineen. Ääni sinänsä oli käyttökelpoinen keino kä-sitellä abstrakteja käsitteitä.

Äänillä peloteltiin, äänettömyydellä kunnioitettiin viestin vastaanottajaa. Tämä on sikäli ymmärrettävää, että riiteissä tuotetut äänet olivat sellaisia selviä ihmisen ja ihmistoiminnan merkkejä, joita villieläimet jo kauan aikaa sitten oli-vat oppineet pelkäämään ja kiertämään kaukaa. Rautaista kilinää tai rytmikästä paukutusta ne eivät voineet sekoittaa luonnon omiin ääniin. Toisaalta eläi-met ja ihmiset pelkäsivät kovia ja äkillisiä ääniä jo aivan luonnostaankin, sillä ne aiheuttivat elimistössä ”taistele tai pakene” -reaktion: saivat hormoneja eritty-mään ja sattuivat suuren energiamääränsä takia korviin.⁶⁰ R. Murray Schaferin mukaan vanhakantaisten kulttuurien rituaaleissa mahdollisimman kovan me-telin pitäminen oli hyvin tavallista.⁶¹ Tällaisella *pyhällä melulla*, jonka pitämi-nen muodosti usein vuoden suurimman akustisen tapahtuman ja juhlan, jälji-

telttiin tavallisesti luonnon ääniä ja kilpailtiin näiden kanssa. Suomalaisen kansankulttuurin rituaaleissa meluaminen oli perusteltua, koska vaikutus oli tehtävä tuonpuoleiseen vastapuoleen, jonka varastoissa oli ääniä erilaisista rusauksista ja rysähdyksistä aina ukkosen paukkeeseen asti.

Akustinen kommunikaatio oli kaksisuuntaista. Tämänpuoleisen ja tuonpuoleisen maailman edustajat eivät kuitenkaan yleensä kilpailleet keskenään, vaan pyrkivät rituaaleissa solmittujen sopimusten mukaisesti käyttämään ääntä vuorotellen. Keväällä, kun päivä piteni, huomio siirtyi heräävään luontoon ja maanviljelys- ja karjanhoitotyöt olivat alkamassa, ihmiset saivat täyttää tilan äänillään, kelloilla, torvilla ja huudoilla. Talvella tai tiettyinä juhlapyhinä, kun oltiin enemmänkin lepotilassa, oli toisen osapuolen vuoro – ihmiset kuuntelivat silloin enteitä. Tällaisten akustisten kausien vuorottelu – lukuun ottamatta kesän pyhäpäiviä – vastasi pääpiirteissään vanhaa pohjoismaista ajanlaskua, jossa vuosi jaettiin kahteen puoliskoon, suveen ja talveen.⁶² Kun riimukalenterien mukaan puoliskojen taitekohtia olivat suvipäivä (14.4.) ja talvipäivä (14.10.), ne akustisesti seurasivat pikemminkin karjanhoidon keskeisiä toimenpiteitä, keväistä laitumelle laskua ja syksyistä navettaan sulkemista. Muhokselta ja monilta muilta paikkakunnilta talteen saadussa, karjankellon käyttöä kuvaavassa sanonnassa taitteet määrittävät seuraavasti: "Pääsijäissä kaulaan, kekrinä naulaan."⁶³

Vuorottelu vastasi myös tämänpuoleisen ja tuonpuoleisen edustajien harjoittamaa, vuoden kahtiajakoon perustuvaa ympäristöresurssien yhteiskäyttöä. Vuorottelevalla äänenkäytöllä saatiin aikaan eräänlainen *sosio-akustinen järjestys*,⁶⁴ joka takasi, että työrauha ja tasapaino osapuolten välillä säilyivät ennallaan: ukkosen pauke ei karkottanut ihmisiä kesän kiireisistä ja tärkeistä ulkotoista, eivätkä ihmiset häirinneet henkiä niiden vierailu- ja kulkuaikoina. Rikkomusten sattuessa sopimukset tosin raukesivat ja taltioinneissa kuvailtu kakkofonia pääsi valloilleen. Vuorottelu takasi myös, että kumpikin osapuoli sai olla aikansa äänessä eli valtaapitävässä asemassa suhteessa toiseen. Oikeus meluta oli tällaisen valta-aseman tai sen vaihtumisen merkki, kuten monissa äänimaisemaa käsittelevissä tutkimuksissa on jo aiemmin havaittu.⁶⁵

Ääni merkitsi valtaa myös tilallisesti. Melua pitämällä toinen osapuoli peloteltiin pois niityiltä, laitumilta ja lähimetsistä, jotka haluttiin ottaa omaan käyt-

töön ja nautintaan. Kellojen kilkatus, kirveeniskut ja muut kulttuuriset äänet merkitsivät alueen ihmisen reviiriksi, *akustiseksi tilaksi*,⁶⁶ jossa ihmiset ja karja viihtyivät ja tunsivat olonsa kotoisaksi. Reviirin tai pikemminkin sen ulkopuolelle jäävän alueen äänimaailmaa kuvaillaan Eräjärveltä ja Korpilahdelta talteen saaduissa uloslaskuloitsuissa:

*Mettän ukot, mettän akat,
mettän pienet piikaset,
tuonne ma teidän manajaan
pohjan pitkille pihoille,
joss' ei kuulu **kulkusen ääni**
eikä käy karjan kyntynen
eikä vaella hevosensa,
lampaan katra kapsuttele!*⁶⁷

*Vilkkis loikkis villahäntä,
Mene tuonne tuorohäntä,
Pohjan penkereen perälle,
Johon ei kuulu **kukon laulu**,
Eikä **paimenten pauhu**.*⁶⁸

Joissakin tapauksissa tilan äänellinen rakentaminen ulottui jopa sen nimeämiseen asti, kuten seuraavasta Pihtiputaalta talteen saadusta loitsusta havaitaan:

*Huuti, susi, hunnikollen,
karhu, marjakankahallen
härkiä hätyyttämästä,
lehmää levittämästä!
Sull' on maata muuallai',
ilmoa etempänäi',
ei karjan kuuluvissa,
tiukuin tirinämailla.*⁶⁹

"Tiukuin tirinämaan" tapaisen reviirin rajat olivat enemmänkin kuuluvia kuin näkyviä. Akustisen tilan tai kuuluvuusalueen reunat eivät kuitenkaan riittäneet sellaisenaan, vaan ne taitettiin konkreettiseksi esteeksi, *ääniseinäksi*, joka ulkopuolisen tunkeilijan olisi vaikea ylittää. Metsässä samoileville karhuille, susille ja metsänhaltijoille osoitettiin esimerkiksi Vienan Kivijärvellä sanat:

*Jos kuulet karjan kellon,
Helijän hevosensa kellon.*

Tässä kohtaa lyötiin kirves maahan, ikään kuin ääniseinän tai rauta-aidan merkiksi, ja luettiin edelleen:

*Tunke turpasi tuhohon,
Mätä märke[!] mättähäh [- -]⁷⁰*

Vienan Akonlahdella taas sanottiin:

*Kun sie kuulet karjan kellon,
Tunnet karjani tulevan,
Käy sie kaiten karjan maita,
Kierten kellojen remuja!
Tunge turpasi kulohon,
Mätä pääsi mättähäsen [- -]⁷¹*

Toisaalta kekrinä, jouluna ja muina juhlapäivinä, jolloin henget oli kutsuttava sisään ihmisasumuksiin, oma akustinen reviiiri supistettiin äärimmäisen pieneksi. Puheet vaiennettiin ja kotoiset kolinat ja työn äänet vaimennettiin. Henget, jotka kokivat saavansa tilaa, viihtyivät näin talossa ja alkoivat lähettää omia akustisia viestejään eli enteitä. Henget hallitsivat nyt kotipiiriä sen ydintä myöten.

Kuten edellä on jo käynyt selväksi, ihmiset eivät tavoitelleet lähiympäristön hallintaa ainoastaan karjan uloslaskutilanteessa, vaan tarkoitus oli, että kevätriitti toimisi lähtölaukauksena koko kesän kestäväälle jaksolle. Tämä tarkoitti myös kesän äänellistä hallintaa. Kevätriitin *signaalimainen*,⁷² kaiken muun yli kantava melu toki lakkasi, mutta samat äänet jatkoivat kuulumistaan, kun karjankellot kilisivät laitumilla, paimenet soittivat merkkejään ja työväki työskenteli ulkona koko kesän ajan. Ihmisten korvissa nämä äänet muuttuivat kesän mittaan varmaankin lähes huomaamattomiksi *perusääniksi*⁷³ eli ääniksi, jotka kuuluivat tarpeeksi usein muodostaakseen taustan kylän ja lähimetsän muille äänille. Lähiympäristön äänellinen hallinta tai äänimaisemointi ei siis lakannut kevästä kesään siirryttäessä, vaan muuttui aktiivisesta passiiviseksi.

Kuvattuja, tilan äänimaisemalle tunnusomaisia ääniä voitaisiin toisaalta pitää myös *äänellisinä maamerkkeinä*⁷⁴ eli ääninä, joihin pitkän ajan kuluessa oli kiinnittynyt erityisiä merkityksiä. Tällaiset äänet vaikuttivat tunteisiin ja muokkasivat kuulijoiden ympäristösuhdetta: samalla, kun äänet antoivat tilalle inhimillisen leiman, ne rakensivat asukkaiden paikkaidentiteettiä, ja samalla, kun

ne tekivät tilasta tutun kuuloisen, ne lujittivat heidän turvallisuudentunnettaan. Äänet muuttivat siis tilan asuttavaksi ja elettaväksi paikaksi.⁷⁵ On mahdollista, että eräissä toisissa tilanteissa vaikutus oli päinvastainen: tuttujen äänen puuttuminen eräetkellä tai talven hiljaisissa juhlissa teki ehkä olon epävarmaksi ja levottomaksi. Hiljaisuus merkitsi henkien ja tuonpuoleisen tahon läsnäoloa.

Viime vuosisatojen suomalaiset kansanihmiset saattoivat siis kuulla korvisaan ja hahmottaa mielessään seuraavia akustisia kokonaisuuksia: ihmisäänten täyttämän kotipiirin, sen ulkopuolella olevan synkän metsän, karkotusriitien huikean melun ja henkien juhlissa vallitsevan hiljaisuuden. Kullakin näistä kokonaisuuksista oli oma aikansa, paikkansa ja uskomusmaailmaan liittyvä merkityksensä. Vuosittain toistuvissa töissä ja juhlissa muistiin tallentuvat merkitykset liittyivät uskomusmaailman keskeiseen käsitteelliseen kahtiajakoon ja antoivat sille akustisen ilmiäsun. Kellot, torvet, huudot ja työkalujen kilinä edustivat tämänpuoleista maailmaa; ukkosen pauhu, salaperäiset rusahdukset tai pahaenteinen hiljaisuus tuonpuoleista maailmaa. Kansanuskolla oli siis eräänlainen akustinen ulottuvuus, jossa nämä uskomusmaailman keskeiset käsitteet oli mahdollista erottaa toisistaan ja tuntea läsnä oleviksi ja todelliseksi.

Lopuksi

Kansanperinneaineistosta tavoitettavat äänet ja niiden käyttötavat liittyvät ihmisen mukaan luonnon kiertokulkuun, sillä seuratessaan vuodenkiertoa äänet sulautuivat luonnonääniä vuodenaikaiseen vaihteluun. Luonnosta elantonsa saavat ihmiset raivasivat reviiirinsä keväällä, samaan aikaan, kun linnut ja muut elolliset täyttivät metsät kutsuhuudoillaan ja kilpalaulannallaan.⁷⁶ Talvella, kun osa elollisista nukkui talviunta ja osa oli jähmettyneenä horrokseen, ihmisetkin olivat hiljaa. Ihmistoiminnan volyymit vaihtelivat toisaalta myös nopeammas-rytmissä, kalenteriin merkittyjen työ- ja lepopäivien tai yksittäisten elämäntapahtumien mukaan. Molemmissa tapauksissa periaate oli sama kuin muissa äänimaisemaa käsittelevissä tutkimuksissa on havaittu: melu, joka olemukseltaan on värähtelyä ja energiaa, toimii jonkinlaisena elämän merkinä, kun taas

äänettämyys viittasi tuonpuoleiseen ja kuolemaan.⁷⁷

Kansanperinneaineisto on hyvä esimerkki myös siitä, kuinka äänimaisemassa käytiin erilaisia valtapelejä. Äänellä otettiin ja annettiin tilaa tai neuvoteltiin aikakausittain vaihtuvista hierarkioista. Tällaiset pelit eivät kuitenkaan olleet leikkiä, sillä neuvotteluja käytiin toimeentulon kannalta keskeisten tahojen, mahtavaksi koetun henkimaailman ja luonnon kanssa. Toiminnan taustalla vaikuttivat yhteisöjen syvimmat perusoletukset ja -arvot.

Keväällä puhalletaan yhä vappupilleihin ja remutaan ja melutaan, mutta tuskin missään on mahdollista kuulla enää haahlojen ja patakoukkujen kilinää tai yhtä syvää hiljaisuutta kuin viime vuosisatojen ihmiset kokivat. Toimeentulon edellytysten, fyysisen ympäristön ja arvojen muuttuessa myös esiteltyt äänet menettivät alkuperäisen, tärkeän merkityksensä ja hävisivät vähitellen äänimaisemasta. Hankasalmella kevätriitin perinnettä pidettiin yllä vielä 1960-luvulla, tosin leikkimieliseksi tai toisaalta suvaitsemattomaksi muuttuneissa olosuhteissa, kuten sanomalehti Keskisuomalaisessa ilmestynyt kirjoitus osoittaa:

Lehminäkelloja ja muita saman tapaisia instrumentteja soitettiin jälleen läpi sunnuntain vastaisen yön Hankasalmella – niin ainakin lupasi nuorisio, joka hyvissä ajoin iltapäivällä alkoi kerääntyä kylille "pääsiäiskonserttiaan" varten. Kysymyksessä on vanha tapa, joka toisten mielestä kuuluu asiaan ja toisia hermostuttaa. Pääsiäiskelloja soitetaan nimittäin paitsi yleisillä teillä myös talojen pihoissa ja makuuhuoneitten ikkunain alla. – Joka pääsiäisyö on tämä vanha tapa aiheuttanut ilmoituksia kotirauhan rikkomisesta, joten passissa on oltava ensi yönäkin, kertoivat Hankasalmen poliisit lauantai-iltana. Samanlainen pääsiäiskelloperinne elää myös Konnevedellä ja joillakin Kangasniemen kyläkunnilla.⁷⁸

Viitteet

¹ Waronen 1898, s. 285.

² SKMT IV:1, luku VI § 169. Lammi.

³ Mm. Lohatajan, Taivassalon ja Pohjan käräjiltä vuosilta 1663, 1676 ja 1681. Rantasalo 1955, s. 44, 60, 88–89; Vilksen 1968, s. 102; Vuorela 1975, s. 737–738.

⁴ Vilksen 1928, s. 315; Mansikka 1943, s. 176–178; Rantasalo 1955, s. 36–38.

⁵ Esim. Truax 1984, s. 57–61; Bohman 2002, s. 129–140.

⁶ Douglas 2003 (1966), s. 199; Anttonen 2001, s. 48–49.

⁷ Mainittakoon, että saamelaiden kulttuuri erilaisine elinkeinoineen, luonnonolosuhteineen ja uskomusjärjestelmineen jää tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Kulttuurissa, etenkin sen šamanistisissa rituaaleissa, akustisuus on kuitenkin keskeinen piirre.

⁸ Mukaan on otettu keväällä suoritettut karjanhoitotaijat ja -loitsut, joissa mainitaan a) meluaminen eli voimakkaiden äänten aiheuttaminen, b) ei-verbaalisten äänten aiheuttaminen, c) kellojen mukana kuljettaminen, d) suuren rautaromumäärän mukana kuljettaminen. SKMT IV:1, luku V § 86–93, 95, 97–111, 117–122, 128, 131, 133, 135–138; SKMT IV:1, luku VI § 167–172, 174–177, 231, 469, 530, 848, 852, 855, 857–859, 866–867, 889, 916, 918, 947, 950, 953, 956, 1049, 1050, 1114–1117, 1183, 1187, 1721; SKMT IV:2, luku VII § 118–120, 124; SKMT IV:3, luku V § 86 (k1, k2, k3, k4, k5), 87 (d), 88 (f, l), 91 (j), 92 (e, g1, g2, j1, j2), 93 (g), 97 (j, l1, l2, m1, m2), 99 (d1, d2, e, l2, m1, m2),

- 102 (f1, f2, j), 106 (i, j, p1, p2), 107 (i1, i2, i3, i4, i5, j), 108 (i1, i2), 109 (b, k1, k2, k3, k4, k5, k6, k7), 119 (m), 121 (c2, d3, e1, e3, e5, e9, f1, f3, f4, f5, m2), 123 (c2), 128 (d), 133 (d1, d7, g1, g2, i, m2, p2), 134 (f, l, p), 161 (h1); SKMT IV:3, luku VI § 168 (d1, d2), 171 (a1, a2, a3, b1, b2, d1, d2, d3, d4, d5), 177 (b, c1, c2, d1, d2, d3, d4), 859 (f), 887 (i2), 956 (e), 1114 (b1, b2, b3, b4, b5, b6, d, e, k, m, s), 1116 (n); SKVR I:4, n:o 1389, 1393, 1448; SKVR VI:2, n:o 5345, 5460, 5464, 7493a; SKVR VII:5, n:o 3794, 3801, 3814, 4305, 4307, 4309, 4313, 4314, 5061; SKVR IX:3, n:o 1119, 1123, 1125, 1126, 1135; SKVR IX:4, n:o 1317; SKVR X:2, n:o 4245, 4286, 4297; SKVR XI, n:o 2005, 2008, 2010, 2012, 2023; SKVR XII:2, n:o 6728, 6730, 6734, 6735a, 6764, 6819, 7736, 7738, 7739, 7741, 7742; SKVR XIII:3, n:o 9705, 9706; Ganander 1995 (1789), s. 48, 92, 129; Hertzberg 1889, s. 45, 47, 65; Waronen 1898, s. 23, 283–286, 294–296; Viikuna 1928, s. 315–316; Juvas – Reponen 1939, s. 184; Mansikka 1943, s. 176–178; Viikuna 1950, s. 29–30, 86–91, 125–131, 136–138, 142–146, 157–158; Rantasalo 1955, s. 36–39, 52–53, 57–60, 76–78; Viikuna 1968, s. 102; Vuorela 1975, s. 737–738.
- ⁹ Taalainmaalta, Vermlannista ja Hälsinglandista. Lithberg 1914, s. 10–11; Örgård 1963, s. 142–143.
- ¹⁰ Mansikka 1943, s. 178–188; Viikuna 1950, s. 127–129.
- ¹¹ Mansikka 1943, s. 197.
- ¹² So. tietäjä. Viikuna 1928, s. 316.
- ¹³ Viikuna 1928, s. 315.
- ¹⁴ SKVR XII:2, n:o 7741. Sotkamo 1932.
- ¹⁵ Hästesko 1918, s. 44–45; Siikala 1985, s. 351; Siikala 1992, s. 246–250.
- ¹⁶ So. kuolleen hylkeen jäännöstä. SKMT IV:1, luku VI § 588; Viikuna 1928, s. 315.
- ¹⁷ So. paha henkiolento, säkeenkerroissa saa usein rinnakkaismuodot "kumma", "kankku" tai "piharikko". SKVR VII:5, n:o 4311, 5061; SKVR XII:2, n:o 7742; Viikuna 1928, s. 315; Vuorela 1979, s. 168.
- ¹⁸ So. kansanetymologia sanasta Jyri 'jyrki', yhdistetty sanaan jyrj 'jyrinä'. Viikuna 1928, s. 315.
- ¹⁹ SKVR VII:5, n:o 4314. Nurnes 1915–1916.
- ²⁰ SKVR XIII:3, n:o 9705. Hiitola 1895.
- ²¹ SKVR IX:3, n:o 1125. Vehkajärvi 1896.
- ²² So. Pyhä Yrjö, Jyrki, Jyri, maanviljelyksen ja karjanhoidon suojeleja, jonka hahmoon sekaantui myös kansanomaisen metsänhaltijan piirteitä. Mansikka 1943, s. 168, 197.
- ²³ SKVR VII:5, n:o 3794. Salmi 1879.
- ²⁴ SKVR VII:5, n:o 3795. Salmi 1916.
- ²⁵ So. maagisten menettelyjen perustana oleva ajattelutapa, jonka mukaan kahden kohteen välillä voi vallita sympatia: ne assosioidaan toisiinsa joko havaitun yhtäläisyyden tai kerran vallinneen kosketuksen perusteella. Näin esimerkiksi vettä pirsrottamalla voidaan saada sadetta. Siikala 1985, s. 351; Perinteentutkimuksen terminologia 2001, s. 32.
- ²⁶ SKVR XII:2, n:o 6734. Kittilä 1920.
- ²⁷ So. pahantahtoiset, pahalla silmällä katsovat ihmiset. Siikala 1985, s. 348.
- ²⁸ So. sisiliskot, sammakot ja käärmeet. Riihikärä, räihkää 'meluta', 'hällistä', 'kaikua', 'kuulua'. SKVR XII:2, n:o 7741; Lönnrot 1958 (1874), s. 475.
- ²⁹ So. sisiliskot, sammakot ja käärmeet. Raiska 'rikka', 'roska'. Viikuna 1968, s. 76; Lönnrot 1958 (1874), s. 344.
- ³⁰ Siikala 1992, s. 249–250.
- ³¹ Sanaa ei löydy sanakirjoista. Kuusamolaisen kertojan mukaan "kaikki roira" tulee kartanoon, ihmisiin ja eläimiin, mikäli pääsiäisaikaa ei tehdä. SKMT IV:3, luku V § 97 (m2).
- ³² Keskipojalaisen kertojan mukaan "karhut, sudet, käärmeet, sanmakot ja muut paskahännät" karotetaan laiturilta Yrjön päivänä. Viikuna 1928, s. 315.
- ³³ So. kellolehmä, jota muu karja seuraa metsälaitumella. Vuorela 1979, s. 158.
- ³⁴ So. metsänhaltijan karja eli karhut ja sudet. Stark-Arola 2002, s. 196.
- ³⁵ Tarkka 1994a, s. 56–95; Tarkka 1994b, s. 293–294; Stark-Arola 2002, s. 181–219. Ks. myös Waronen 1898, s. 16–17, 23, 30–31, 34; Krohn 1914, s. 109, 142, 245; Hästesko 1918, s. 153; Mansikka 1943, s. 171, 177; Anttonen 1994, s. 24–35.
- ³⁶ Anttonen 1994, s. 24–35; Tarkka 1994a, s. 56–95; Stark-Arola 2002, s. 181–219.
- ³⁷ SKVR VI:1, n:o 3127, 3128, 3131, 3138, 3139; SKVR VII:5, n:o 5204, 5212; SKVR XI, n:o 566; SKVR XII:1, n:o 3728, 3729, 3730, 3731, 3734, 3735, 3736, 3737; SKVR XII:2, n:o 8437; Waronen 1898, s. 92–94; Kempainen 1967, s. 37–38.
- ³⁸ SKVR XII:1, n:o 3731. Länsipohja 1905.
- ³⁹ SKVR XII:1, n:o 3730. Lappi 1886.
- ⁴⁰ SKVR I:3, n:o 1563, 1566, 1576, 1586, 1594, 1684; Salminen 1916, s. 10, 52, 82–83, 130, 135, 137; Vuorela 1960, s. 56; Sarmela 1981, s. 14.
- ⁴¹ SKVR I:4, n:o 2483. Uhuu. 1918.
- ⁴² SKVR XII:2, n:o 7021. Hailuoto 1912; SKVR XII:2, n:o 7621a. Kuhmoniemi 1917.
- ⁴³ SKMT I, § 40, 139, 323; SKVR I:4, n:o 33, 41, 44, 1976, 2083; SKVR VI:2, n:o 6391, 6394, 6395, 6398, 6399, 6400, 6403.

- ⁴⁸ SKVR VII:5, n:o 4321; SKVR X:1, n:o 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2116a, 2117, 2118; Ganander 1995 (1789), s. 48, 51, 80, 84, 92; Waronen 1898, s. 68, 136, 148, 172, 173, 174, 180, 189, 190, 191, 203, 204, 208, 215, 216, 221, 224, 226, 231, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 260, 268, 271, 286, 291, 292, 297, 298, 299, 302, 305, 306, 317, 334, 336, 337, 338, 341; Krohn 1914, s. 141–142; Vilkuna 1928, s. 315; Mansikka 1943, s. 175; Vilkuna 1950, s. 48, 61, 65, 91, 112, 140–141, 194, 204–205, 216, 220, 286–287, 296; Rantasalo 1955, s. 40–44; Vilkuna 1968, s. 74, 75, 79, 93.
- ⁴⁹ Mansikka 1943, s. 179, 182.
- ⁵⁰ Siikala 1985, s. 305.
- ⁵¹ So. hauta, manala, ruumiinhaju tai ruumis, personoituna kuolema tai haudanhaltija. Vuorela 1979, s. 132.
- ⁵² Waronen 1898, s. 6, 148, 173–174, 204; Krohn 1914, s. 53–58, 142; Vilkuna 1950, s. 296–297; Rantasalo 1955, s. 39.
- ⁵³ Uraja 'urista', 'murista', 'mutista', 'karjaa'. Lönnrot 1958 (1874), s. 833.
- ⁵⁴ Aräjä 'arista', 'marista', 'murista'. Lönnrot 1958 (1874), s. 1077.
- ⁵⁵ Kursivointi artikkelin kirjoittajan. SKVR VII:5, n:o 4321. Uukuniemi 1896.
- ⁵⁶ SKVR X:1, n:o 2117. Siikainen 1927.
- ⁵⁷ Vilkuna 1950, s. 48–49, 65.
- ⁵⁸ Stark-Arola 2002, s. 181–219.
- ⁵⁹ Waronen 1898, s. 68, 79.
- ⁶⁰ Vilkuna 1950, s. 157; Enäjärvi-Haavio 1953, s. 310–335; Siikala 1992, s. 249.
- ⁶¹ Ks. kalendaari- ja siirtymäriitit: Anttonen 2001, s. 49.
- ⁶² Jegor Reznikoffin mukaan myös Kalevalan runoista käy ilmi, että ääni toimi välittäjänä näkymättömän ja näkyvän maailman välillä. Runojen maailmankuva oli Reznikoffin mukaan samanlainen. Reznikoff 1987, s. 253–263.
- ⁶³ Ks. profylaktiset riitit: Anttonen 2001, s. 49.
- ⁶⁴ Ostwald 1976, s. 30–32.
- ⁶⁵ Schafer 1977, s. 49–52.
- ⁶⁶ Vilkuna 1950, s. 122–125, 275–278.
- ⁶⁷ SKMT IV:3, luku V § 266 (d3). Muhos.
- ⁶⁸ Pelttonen 1998, s. 46.
- ⁶⁹ Schafer 1977, s. 76–78; Attali 1985, s. 5–30; Kurkela 1991, s. 47–55; Kukkonen 1992, s. 3; Stockfelt 1994, s. 19–38; Järviluoma 1996, s. 204–229.
- ⁷⁰ Honkanen – Junttila 1991, s. 10.
- ⁷¹ Kursivointi artikkelin kirjoittajan. SKMT IV:1, luku VI § 855. Eräjärvi.
- ⁷² Kursivointi artikkelin kirjoittajan. SKVR IX:3, n:o 1135. Korpilahti 1908.
- ⁷³ Kursivointi artikkelin kirjoittajan. SKMT IV:1, luku VI § 166. Pihitipudas.
- ⁷⁴ SKVR I:4, n:o 1389. Kivijärvi 1910.
- ⁷⁵ SKVR I:4, n:o 1361. Akonlahti 1839.
- ⁷⁶ Honkanen – Junttila 1991, s. 9.
- ⁷⁷ Honkanen – Junttila 1991, s. 8.
- ⁷⁸ Honkanen – Junttila 1991, s. 9; Järviluoma 1996, s. 206, 208.
- ⁷⁹ Ks. reväri, tilan personalisointi: Aura – Horelli – Korpela 1997, s. 47, 54, 140–142.
- ⁸⁰ Hall 1969, s. 7–18.
- ⁸¹ Esim. Kukkonen 1992, s. 3; Smith 2001, s. 164.
- ⁸² Keskiuomalainen 14.4.1963 "Lehmänkellot pääsiäiskelloina Hankasalmella".

Lähteet

Painetut lähteet

- SKMT I: Suomen kansan muinaisia taikoja I. Metsästystaikoja. Julk. Matti Varonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 76, Helsinki 1891.
- SKMT IV:1: Suomen kansan muinaisia taikoja IV:1. Karjataikoja. Julk. A. V. Rantasalo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 76:4, Helsinki 1933.
- SKMT IV:2: Suomen kansan muinaisia taikoja IV:2. Karjataikoja. Julk. A. V. Rantasalo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 76:4, Helsinki 1933.
- SKMT IV:3: Suomen kansan muinaisia taikoja IV:3. Karjataikoja. Julk. A. V. Rantasalo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 76:4, Helsinki 1934.
- SKVR I:3: Suomen kansan vanhat runot I:3. Vienen läänin runot. Lyyrilliset, opettavaiset, miete-, iva-

- leikki- y.m. runot. Julk. A. R. Niemi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 121, Helsinki 1919.
- SKVR I:4: Suomen kansan vanhat runot I:4. Vienen läänin runot. Loitsuja. Julk. A. R. Niemi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 121, Helsinki 1921.
- SKVR VI:1: Suomen kansan vanhat runot VI:1. Savon runot. Julk. J. Lukkarinen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 142, Helsinki 1934.
- SKVR VI:2: Suomen kansan vanhat runot VI:2. Savon runot. Julk. J. Lukkarinen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 142, Helsinki 1936.
- SKVR VII:5: Suomen kansan vanhat runot VII:5. Raja-Karjalan ja Pohjois-Karjalan runot. Loitsuja. Julk. Kaarle Krohn ja V. Alava. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 143, Helsinki 1933.
- SKVR IX:3: Suomen kansan vanhat runot IX:3. Hämeen runot. Etelä- ja Keski-Hämeen loitsut. Julk. Hämmäläis-osakunta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 146, Helsinki 1917.
- SKVR IX:4: Suomen kansan vanhat runot IX:4. Hämeen runot. Pohjois-Hämeen loitsut. Julk. Hämmäläis-osakunta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 146, Helsinki 1917.
- SKVR X:1: Suomen kansan vanhat runot X:1. Satakunnan runot. Julk. T. Pohjankanerervo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 147, Helsinki 1933.
- SKVR X:2: Suomen kansan vanhat runot X:2. Satakunnan runot. Julk. J. Lukkarinen ja T. Pohjankanerervo. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 147, Helsinki 1935.
- SKVR XI: Suomen kansan vanhat runot XI. Etelä-Pohjanmaan runot. Julk. J. Lukkarinen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 148, Helsinki 1933.
- SKVR XII:1: Suomen kansan vanhat runot XII:1. Pohjois-Pohjanmaan runot. Julk. Martti Haavio. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 149, Helsinki 1934.
- SKVR XII:2: Suomen kansan vanhat runot XII:2. Pohjois-Pohjanmaan runot. Julk. Martti Haavio. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 149, Helsinki 1935.
- SKVR XIII:3: Suomen kansan vanhat runot XIII:3. Etelä-Karjalan runot. Julk. Väinö Salminen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 150, Helsinki 1939.

Lehdet

Keskisuomalainen 14.4.1963 "Lehmänkellot pääsiäiskelloina Hankasalmella", s. 18.

Kirjallisuus

- Anttonen 1994: Veikko Anttonen, Metsä- ja eräluonnon pyhyys. *Kalevalaseuran vuosikirja* 73. Ss. 24–35.
- Anttonen 2001: Veikko Anttonen, Rituaali. Teoksessa Perinteentutkimuksen terminologia. Helsingin yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos, Folkloristiikka, Helsinki 2001. Ss. 48–49.
- Attali 1985: Jacques Attali, Noise. The Political Economy of Music. Manchester University Press, Manchester 1985.
- Aura – Horelli – Korpela 1997: Seppo Aura – Liisa Horelli – Kalevi Korpela, Ympäristöpsykologian perusteet. WSOY, Porvoo 1997.
- Bohman 2002: Stefan Bohman, Musik och ljud som kulturarv. Teoksessa Petter Ljunggren et al. (red.), Arbetets musik: visor – buller – skval. Carlsson, Stockholm 2002. Ss. 129–140.
- Douglas 2003 (1966): Mary Douglas, Puhtaus ja vaara. Rituaalistisen rajuvedon analyysi. (Suom. Virpi Blom – Kaarina Hazard.) Vastapaino, Tampere 2003.
- Enäjärvi-Haavio 1953: Elsa Enäjärvi-Haavio, Ritvalan helkajuhla. WSOY, Porvoo 1953.
- Ganander 1995 (1789): Kristfrid Ganander, Mythologia Fennica. Recalled, Tampere 1995.
- Hall 1969: Edward T. Hall, The Hidden Dimension. Anchor Press, New York 1969.
- Hertzberg 1889: Rafael Hertzberg, Vidskepelsen i Finland på 1600-talet. Bidrag till Finlands kulturhistoria på 1600-talet. Diss. Keiserl. Alexanders univseritet, Helsingfors 1889.
- Honkanen – Junttila 1991: Tiina Honkanen – Marja-Leena Junttila, Äänimaisemia Tampereen keskustan liikekorteille. *Musiikin suunta* 1991:1. Ss. 5–22.
- Hästesko 1918: E. A. Hästesko, Länsisuomalainen loitsurunous. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 161, Jyväskylä 1918.
- Juvas – Reponen 1939: M. Juvas – A. Reponen, Kuolemaan liittyviä tapoja ja uskomuksia. Teoksessa Hannes Teppo ja Kustaa Viikuma (toim.), Kansatieteellisiä muistiinpanoja Ilomantsin itäkylistä. Kansatieteellinen arkisto 3, Helsinki 1939. Ss. 283–293.
- Järviluoma 1996: Helmi Järviluoma, Nuoret äänimaisemoijina. Paikan ja tilan äänellisestä rakentamisesta. Teoksessa Leena Suurpää – Pia Aaltojärvi (toim.), Näin nuoret. Näkökulmia nuoruuden kulttuureihin. Tietolipas 143, Helsinki 1996. Ss. 204–229.

- Kemppinen 1967: Iivar Kemppinen, Haudantakainen elämä karjalaisen muinaisuskon ja vertailevan uskontotieteen valossa. Karjalan tutkimusseuran julkaisuja 1, Helsinki 1967.
- Krohn 1914: Kaarle Krohn, Suomalaisen runojen uskonto. Suomensuvun uskonnot 1. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 137, Helsinki 1914.
- Kukkonen 1992: Pirjo Kukkonen, Hiljaisuuden semiotiikkaa. *Synteesi* 1992:2. Ss. 1–23.
- Kurkela 1991: Vesa Kurkela, Äänimaisema, valta ja välinpitämättömyys. Näkökulma ympäristöäänien kulttuurianalyysiin. *Musiikin suunta* 1991:1. Ss. 47–55.
- Lithberg 1914: Nils Lithberg, Koskällä. *Fataburen* 1914. Ss. 1–18.
- Lönnrot 1958 (1874): Elias Lönnrot, Suomalais-ruotsalainen sanakirja 2. WSOY, Porvoo 1958.
- Mansikka 1943: V. J. Mansikka, Keväänalkajaiset ja Yrjönpäivä. *Virtittäjä* 1943. Ss. 166–198.
- Orgård 1963: Per Orgård, Skällorna. Teoksessa Hans Lidman (red.), Fäbodrar. LT, Kristianstad 1963. Ss. 142–153.
- Ostwald 1976: Peter Ostwald, Psychoanalysis of Sound. *The Unesco Courier* 1976. Ss. 30–32.
- Peltonen 1998: Maru Peltonen, On the Soundscapes of Two Public Libraries in Helsinki. Teoksessa R. Murray Schafer ja Helmi Järviluoma (toim.), Northern Soundscapes, Yearbook of Soundscape Studies 1. University of Tampere, Department of Folk Tradition Publ. 27, Tampere 1998. Ss. 43–65.
- Perinteentutkimuksen terminologia 2001: Perinteentutkimuksen terminologia. Helsingin yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitos, Folkloristiikka, Helsinki 2001.
- Rantasalo 1955: A. V. Rantasalo, Arkea ja juhlaa vuodenaikojen vaihdella. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Turku 1955.
- Reznikoff 1987: Iëgor Reznikoff, The orphic and sound dimension in the Kalevala. Teoksessa M. M. Jocelyne Fernandez-Vest (toim.), Kalevala et traditions orales du Monde. Centre National de la Recherche Scientifique, Paris 1987. Ss. 253–266.
- Salminen 1916: Väinö Salminen, Inkerin kansan häärunoelma muinaisine kosimis- ja häämenoineen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 155, Helsinki 1916.
- Sarmela 1981: Matti Sarmela, Suomalaiset hää. Teoksessa Matti Sarmela (toim.), Pohjolan hää. Tietolipas 85, Vaasa 1981. Ss. 11–55.
- Schafer 1977: R. Murray Schafer, The Tuning of the World. Alfred A. Knopf, New York 1977.
- Siikala 1985: Anna-Leena Siikala, Kansanusko. Teoksessa Yrjö Blomstedt et al. (toim.), Suomen historia 3. Weilin + Göös, Espoo 1985. Ss. 302–369.
- Siikala 1992: Anna-Leena Siikala, Suomalainen šamanismi – mielikuvien historiaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 565, Helsinki 1992.
- Smith 2001: Mark M. Smith, Listening to Nineteenth-Century America. The University of North Carolina Press, Chapel Hill 2001.
- Stark-Arola 2002: Laura Stark-Arola, Pyhä raja ja pyhä keskus. *Kalevalaseuran vuosikirja* 79–80. Ss. 181–219.
- Stockfelt 1994: Ola Stockfelt, Cars, buildings, soundscapes. Teoksessa Helmi Järviluoma (toim.), Soundscapes, Essays on Vroom and Moo. University of Tampere, Department of Folk Tradition Publ. 19, Tampere 1994. Ss. 19–38.
- Tarkka 1994a: Lotte Tarkka, Metsolan merkki – metsän olento ja kuva vienalaisrunostossa. *Kalevalaseuran vuosikirja* 73. Ss. 56–102.
- Tarkka 1994b: Lotte Tarkka, Other Worlds – Symbolism, Dialogue and Gender in Karelian Oral Poetry. Teoksessa Anna-Leena Siikala ja Sinikka Vakimo (toim.), Songs Beyond the Kalevala, Transformations of Oral Poetry. Studia Fennica Folkloristica 2, Helsinki 1994. Ss. 250–298.
- Truax 1984: Barry Truax, Acoustic Communication. Ablex, New Jersey 1984.
- Vilkuna 1928: Kustaa Vilkuna, Vanhan polven karjanhoitoon liittyviä taikoja ja menoja yliseltä Keski-Pohjanmaalta. *Virtittäjä* 1928. Ss. 311–324.
- Vilkuna 1950: Kustaa Vilkuna, Vuotuinen ajantieto. Vanhoista merkkipäivistä sekä kansanomaisesta talous- ja sääkalenterista enteineen. Otava, Helsinki 1950.
- Vilkuna 1968: Kustaa Vilkuna, Vuotuinen ajantieto. Vanhoista merkkipäivistä sekä kansanomaisesta talous- ja sääkalenterista enteineen. Toinen, korjattu ja lisätty painos. Otava, Helsinki 1968.
- Vuorela 1960: Toivo Vuorela, Pahasilmä suomalaisen perinteen valossa. Suomi 109,1. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1960.
- Vuorela 1975: Toivo Vuorela, Suomalainen kansankulttuuri. WSOY, Porvoo 1975.
- Vuorela 1979: Toivo Vuorela, Kansanperinteen sanakirja. WSOY, Porvoo 1979.
- Waronen 1898: Matti Waronen, Väinäjainpalvelus muinaisilla suomalaisilla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 87, Helsinki 1898.